

DİNİ ARAŞTIRMALAR
ve
KÜRESEL BARIŞ

- SEMPOZYUM -

- Cilt I -

17 - 18 MAYIS 2013
DEDEMAN HOTEL - KONYA

TÜRKİYE İMAM HATİPLİLER VAKFI YAYINLARI

Yayın No: 6

Kongre / Sempozyum / Toplantı: 1

DİNİ ARAŞTIRMALAR VE KÜRESEL BARIŞ

ISBN : 978-605-86221-4-2 (Takım)

ISBN : 978-605-86221-5-9 (1. cilt)

ISBN : 978-605-86221-6-6 (2. cilt)

Editörler:

Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar

Yrd. Doç. Dr. Necmeddin Güney

Yrd. Doç. Dr. Aytekin Şenzeybek

Sayfa düzeni/kapak:

Prof. Dr. Muhiddin Okumuşlar

Yrd. Doç. Dr. Necmeddin Güney

Baskı/cilt:

SEBAT OFSET MATBAACILIK

Fevzi Çakmak Mh. Hacı Bayram Cd. No: 57

Tel: +90 332 342 0153 Karatay-KONYA

sebat@sebat.com

KT.B.S.No: 16198 - Basım Tarihi: OCAK 2016

HADİSİ ANLAMA VE YORUMLAMADA HERMENEUTİK BİR YORUM YÖNTEMİ OLABİLİR Mİ?

Doç. Dr. Fikret KARAPINAR

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

İnsanoğlu, Hz. Adem (a.s) ile başlayan dünya hayatında evreni, tabiatı, çevreyi, somut- soyutu yani “varlığı” Allah’ın kendisine verdiği akılla kelimelerle/sözlerle anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Bu anlama ve yorumlama düzeyi, çeşitli sebeplerden dolayı insanlar arasında tarih boyunca aynı olmamıştır. İnsanın bu yeteneği, onu diğer varlıklardan ayıran en temel özelliklerden biridir.

Bildiride şerh, tefsir, te’vil, anlam, yorum, hermeneutik (yorumbilim) ve metin özellikle de dini metin kavramları birlikte ele alınarak bu terimlerin *neliği* ortaya konulmaya çalışılacaktır. İslam’daki yorumun (şerh-tefsir) tarihi ile Batının geliştirdiği hermeneutik serüveni ortaya konularak bugün gelinen noktaya ışık tutulacaktır. Ardından iki tarafın birleştikleri ve ayrıldıkları noktalar sebebiyle birlikte ele alınacaktır.

Tevrat ve İncil yüzyıllardır sözlü olarak nakledilmiştir. Bilahare yazıya geçirilirken gerek din adamlarının gerekse râvîlerinin metinler üzerindeki bazı tasarruflarıyla asıl metinler kısmen tahrif ve tebdile uğramış ve ortaya farklı farklı dini metinler (Tevrat, İncil) çıkmıştır. Bu sebeple Batılı din adamları İnciller arasındaki bu ihtilafları *çözecek yorum yöntemleri* arayışına girmiştir. Böylece yazı, sözün önüne geçerek bitmeyen bir tartışma da başlamıştır. Batının değişik nüshalardan sağlam bir İncil ortaya çıkarma çabaları, hermeneutiği (yorumbilim) doğurmuştur. Baştan itibaren çeşitli bilim adamların dile getirdikleri bu hermeneutik yöntemler tartışılarak ve geliştirilerek günümüze kadar gelmiştir. *Bildiride bahsedilen bu tartışmaların arka planlarına da ışık tutulacaktır.*

Hermeneutiğin ortaya çıkış sebebi, süreçleri ve şartları ile İslam’daki şerh ve tefsir geleneğinin birbirinden farklılık arz etmektedir. *Burada İslami hermeneutikten söz edilip edilemeyeceği de tartışılacaktır.*

Yorumlama üç boyutlu bir eylemdir. Şöyle ki, bir metni anlar ve yorumlar ken **yazar**, **nesne** (metin), **özne** (okur), ilişkisi ile bu süreci etkileyen faktörleri birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, metni inşa eden (yazar), anlama yorumlama sürecinin öznesi (okur) ve metnin kendisi (eser). Yorumcunun metindeki tasarruf hakkı nedir? Yazar - yorumcu ilişkisi nasıl olmalıdır? Öznenin metin üzerindeki etkinliği ne düzeyde olmalıdır?

Hermeneutik, şerh-tefsir geleneğine bir yöntem önerebilir mi? Yoksa ufuk zenginliği, vizyon mu sunabilir? Şerh ve tefsir birikimine İslam hermeneutiği denilebilir mi?

Hermeneutik, İslam dünyasına metin tahlilinin nasıl yapılacağı konusunda ışık tutabilir. Zira bizde metin analiz yöntemleri üzerinde pek durulmamıştır. Bu

konuda yeterli usul geliştirilememiştir.

Can Hermeneutic be regarded as an interpretation method in understanding and interpreting hadiths?

In his worldly life, which started with Prophet Adam, humankind wishes to understand and interpret the universe, nature, environment as well as the concrete and abstract things, i.e. beings, through the reason and words given to him by Allah. However, the level of understanding and interpreting has been varied among the people throughout the time for many different reasons. This ability of man is one of the characteristics, which distinguishes him from the other beings.

In this paper it is aimed to discuss the significance of the terms such as comment (şerh), exegesis (tafsir), meaning, interpretation, hermeneutic and text, along with their meanings for religious texts. Then the adventure of hermeneutics in the Western world will be handled in the light of interpretation (şerh-tafsir) tradition in Islam as well as the similarities and differences between these two.

Torah and Bible have been transmitted to the new generations verbally for centuries. During their textualisation the original texts were partially falsified and partially altered by the interventions of either religious functionaries or narrators, that has led to the production of different sacred texts which we call today Torah and Bible. Knowing that fact western ecclesiastics were occupied with searching new interpretation methods to resolve the controversies in different Bibles for a very long time. Whilst giving the text precedence over the word was unveiling an unending discussion topic, the zeal to reveal a reliable text from the different Bible transcripts have brought hermeneutics into the world. Hermeneutical methods have been developed until the present day by the discussions and contributions of various scholars. This paper will shed light on these discussions as well as their background.

The motive behind the emergence of the hermeneutics, its processes and conditions as well, differ from the şarh and tafsir tradition in Islam. Bearing this difference in mind, *this paper will argue whether it is possible to speak of hermeneutics in Islam.*

Interpreting has a three dimensional structure. However, relations between the author, the object (text) and the subject (reader), main elements of this structure, should be considered alongside with the factors, which had effect in understanding and interpreting the text. In this regard the author is the person who constructed the text, the reader is the subject of the interpretation process and the work is the text's itself.

To which extent may the interpreter interfere with the text? How should be the relation between the author and interpreter? What level of involvement should the Subject have in the text?

Could hermeneutics offer a fresh methodology to şarh and tafsir tradition? Or shall it be regarded as a horizontal depth or a new vision? Could the şarh and tafsir reservoir be named as Islamic hermeneutics?

Hermeneutics can provide an insight for Islamic world by providing techniques for text analyses, as, unfortunately, text analyze methods are not sufficiently dwelt upon.

İnsanoğlu, Hz. Adem (a.s) ile başlayan dünya hayatında evreni, tabiatı, çevreyi, somut ve soyutu yani “varlığı” Allah’ın kendisine verdiği akılla kelimelerle/sözlerle anlamaya ve yorumlamaya çalışır. Bu anlama ve yorumlama düzeyi, çeşitli sebeplerden dolayı insanlar arasında tarih boyunca farklı olmuştur. Bu sebeple insan ve anlama-anlamlandırma sürekli sorun olagelmıştır. Bununla birlikte insanın bu yeteneği, onu diğer varlıklardan ayıran en temel özelliklerden biridir.

Ülkemizde hermenötik, başta felsefeciler olmak üzere çeşitli bilim dalları tarafından uzun süredir tartışılmaktadır. İlahiyatçılar arasında ise, Kur’an tefsiri-hermenötik ilişkisi üzerine son yirmi yılda bir takım kitap ve makale çalışmaları yapılmasına karşılık, konuyla ilgili hadis/sünnet alanında henüz bir çalışma yapılmamıştır. Tebliğde, hadis-hermenötik ilişkisi ve hermenötiğin bugün hadisleri yorumlamaya bir imkan sunup sunamayacağı meselesi ortaya konulmaya çalışılacaktır. Zira bu ilişki veya felsefi tartışma, çok boyutlu olup bildiri sınırlarını aşmaktadır. Burada sunuma, meseleye dikkat çekme belki de daha dikkatli olma düzeyinde bakılması istihham edilmektedir.

Bildiride şerh, tefsir, te’vil, anlam, yorum, hermenötik/hermeneutik (yorumbilim) kavramlarının ne anlama geldiği konu bağlamında kısaca ele alınarak terimlerin *metin*, özellikle de *dini metin(ler)* ile anlama arasındaki ilişkisi izah edilmeye çalışılacaktır.

Kur’an’ın anlaşılması, risaletin başlangıcından günümüze kadar, Müslümanların özelde müfessirlerin üzerinde durdukları önemli bir konudur. Yapılan yorumlar, çok çeşitli görüş ve öneriler sunmaktadır. Bu yorumlar, devasa bir birikim oluşturmuş olmakla birlikte, anlama sorununu da beraberinde getirmiştir. İlahî kelam olan Kur’an’ın söz ile anlam ilişkisi, diğer bir ifadeyle Kur’an’ı anlamak ve ilâhî murada ulaşmak için yapılan yorum çabaları, *tefsir* ve *te’vil* kavramları ile izah edilmektedir.

Tefsir, Te’vil ve Şerh

Dini ilimler alanında hermenötikle tefsir akademisyenleri ilgilenmişlerdir. Dini metin ile hermenötiğin ilişkisi ve boyutunu anlamak için bu alanda yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca Kur’an tefsiri ile hadis şerhi metne anlam vermede birbirine benzerlik gösterdiğinden konuya buradan başlamada fayda görülmüştür.

Tefsir, “(mânâyı) açmak, açıklamak; bir sözü bir başka sözle aydınlatmak, izah etmek, tarif etmek”¹ anlamlarına gelmekte olup ıstılahta ise “İnsan gücünün yettiği ölçüde Allah’ın muradını araştıran, anlama yollarını göster-

¹ Geniş bilgi için bk. Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtü Elfâzi'l-Kur’ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, 2002 Dimeşk, s. 636; Tasa, Muhammet, (Hamid b. Ali el-İmâdî, thk. Muhammet Tasa, *et-Tafsîl fi'l-Farkı Beyne't-Tefsîr ve't-Te'vil Adlı Eserin Tahkiki*, Konya, 2005), -Tahkik Mukaddimesi- s. 53; Bilen, Osman, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları*, Şule Yay. İstanbul 2007, s. 27.

ren ilim dalı” manasına gelmektedir.²

Te’vil, “Geri dönmek, dönüş, asla dönüş, bir şeyin varacağına varması; işin başlangıcı ve sonucu” anlamına gelen *e-v-l* kökünden türemiş olup “döndürmek, çeşitli anlamları olan sözü açıklamak, bir şeyi ister bilgi, isterse uygulama olsun kendisinden murat edilen amaca döndürmek”³, “Bir sözü başka bir söze çevirmek, tercüme etmek ve aslına veya sonuca bağlamak, döndürmek, mealini vermek.”⁴, “Bir sözü veya davranışı görünür anlamından başka bir anlamda kabul etme, çeviri.”⁵ Manalarına gelmektedir.

Terim olarak iki anlamı vardır. Birincisi, “sözü açıklamak, manayı belirlemeye çalışmak”tır. İkincisi ise, “açıklanan sözün hakkında olduğu olayın, onunla anlatılmak istenen şeyin kendisidir”. Tanımların ilki zihindedir, sözdür, bilgidir. İkincisi ise hariçtedir. Kur’an’da te’vil daha çok bu anlamda kullanılmıştır. (Bk. Nisa: 4/59, A’raf: 7/53 vd.)⁶

Şerh, “feth, ta’lik; açmak, ayırmak, genişletmek, açıklamak; bir mânâyı açığa çıkarmak, beyan etmek, dile getirmek; bir anlatım veya kitabı açıklamak, yorumlama; bir şeyi açıklamak amacıyla yazılmış kitap; açık ve ayrıntılı anlatma” anlamlarına gelmektedir.⁷ Taşköprüzâde (ö. 968/1561) şerhi, “*Hadis-i şeriflerdeki Rasûlüllah (s.a)’in muradını, kavâid-i Arabiyye ve usûl-i şer’iyye hasebince bi kadri’t-tâka*” açıklanması şeklinde tanımlamıştır.⁸

Hadisleri yanlış anlamının önüne geçmek için âlimlerin ilk asırdan itibaren başlattıkları anlama çabaları, tasnif döneminin ardından hicrî dördüncü asırda müstakil şerh olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Yoğun gayretlerin görüldüğü bu çalışmalarda, farklı yöntemlerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. İlk şerh çalışmalarına, *Garîbu’l-hadis* kitapları ile *işârî şerh* türünün de örnekleri olan Hakîm et-Tirmizî’nin (ö. 295,310/907,922 civ.) *Nevâdiru’l-Usul*’ü ve Gülâbâdî’nin (ö. 380/990) *Maânîl-Ahbâr*’ı örnek olarak verilebilir.

Dinî olsun veya olmasın metinlere anlam yüklenirken lafız ve mânâ veya dil ve mantık ilişkisi, yorumcuları daima meşgul ettiği için önem arz etmektedir. Dolayısıyla metne anlam verirken bu hareket noktası, yorumla ilgili yönelimi belirlemektedir. Bir metni yorumlarken bigâne kalınamayan bu ilişkiyi, bütün yorum yapanlarda/şârihlerde görmek mümkündür. Buradaki temel sorun, *anlamı genişleyen lafza ne kadar, mânâyı ne kadar itibar edile-*

² Zehebî, Muhammed Hüseyin, *et-Tefsîr ve’l-Müfessirûn*, Mektebetü Vehbe, Kahire ts. I, 14; Karaman, Hayreddin, “Tefsirde Eski-Yeni Tartışması”, *Kur’an’ı Kerim, Tarihselcilik ve Hermenötik*, İzmir 2003, s. 20-21.

³ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, s. 98-99.

⁴ Bilen, *a.ge.* s. 27-28.

⁵ TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts> (erişim: 31.07.2013).

⁶ Karaman, “Tefsirde Eski-Yeni Tartışması”, s. 20-21.

⁷ Bilen, *a.ge.* s. 27; TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts> (erişim: 31.07.2013).

⁸ Bk. Taşköprüzâde, Ahmed b. Mustafa, *Miftâhu’s-Se’âde ve Misbâhu’s-Siyâde fî Mevdûâtî’l-Ulûm, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye*, Beyrut 1985, II, 341; Çakan, İsmail Lütfi, *Hadîs Edebiyatı*, İFAV Yay. İstanbul 1989, s. 142

ceği meselesinde düğümlemektedir.⁹

Şimdi konuyla doğrudan alakalı ve son dönemlerde çok kullanılan anlam, yorum ve hermenötik kavramlarına kısaca değinilecektir.

Anlam, Yorum ve Hermenötik (Yorumbilim)

Anlam, Türkçede mânâ ile eş anlamlı kullanılan *anlam*, “bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mânâ, fehva, valör” demektir.¹⁰ Anlam konusunda insanı şaşırtacak denli farklılıklar gösteren anlayış, yaklaşım ve kuramlar dile getirilmektedir.¹¹ Anlama ve yorumlamaya dair, dilbilimciler, anlambilimciler ve yorum bilimciler arasında ortak bir tanıma ulaşılamamıştır.¹² Bu iki kavram hakkındaki felsefî tartışmalar hâlâ devam etmektedir. Ancak yapılan tanımlardan seçtiğimiz birkaçı şu şekildedir:

Anlam (anlamlama), bir nesneyi, bir varlığı bir kavramı, bir olayı, zihnimizde canlandırabilecek bir göstergeye bağlayan oluşturmaktır.¹³ Diğer bir ifadeyle anlama, bir ifadenin işaret ettiği zihinsel bir içeriğin kavranması¹⁴ ya da düşünmenin algı alanına giren olayları herhangi bir yansımaya başvurmadan doğrudan doğruya kavranmasıdır.¹⁵

Dilthey’e (ö. 1911) göre, *her anlama* bir yeniden üretimdir. Yeniden üretme ve anlama sürecini aydınlatmak için iç deneyimden kişiye özel durumların yaşantısından yola çıkmak zorunluluğu vardır.¹⁶ Heidegger’e göre ise *anlamak*, insanın varlığının anlaşılmasıdır. İnsanlar bir metni anladığında aslında kendilerini anlamış olurlar.¹⁷

Kısaca anlama, bir metni okuduğumuzda ilk anladığımız şey(ler) denilebilir. Buna cümlelerin sözlük anlamı da denilebilir. Cümlelerin sözlük anlamından herkes bir şeyler anlamaktadır. Bu bir nevi ön-anlama (pre-

⁹ Lafız-anlam veya dil-mantık münasebeti tartışmaları için bk. Câbirî, Muhammed Âbid, *Arap-İslâm Kültürünün Akıl*, çev. Burhan Köroğlu-Hasan Hacak-Ekrem Demirli, Kitabevi Yay. İstanbul 2000, s. 53-145; Taş, İsmail, *Ebu Süleyman es-Sicistanî ve Felsefesi*, Kömen Yay. Konya 2006, s. 53-76. Ayrıca bk. İzutsu, Toshihiko, *Kur’an’da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, çev. Selâhattin Ayaz, Pınar Yay. İstanbul ts. s. 71-326; Suruş, Abdülkerim, *Dini Düşüncenin Yeniden Kurulması*, Kıyam Yay. İstanbul 1989, s. 15-150.

¹⁰ TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts> (erişim: 31.07.2013).

¹¹ Koç, Turan, “Kur’an Dili Açısından Söz-Anlam İlişkisi”, *Kur’an ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik Sempozyumu-*, 17-18 Mayıs 2001, Yüzdüncü Yıl Üni. İlahiyat Fak. Van, Baskı Erzurum, s. 20.

¹² İlgili tartışmalar için bk. Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2000, s. 24-33. Ayrıca bk. Guiraud, Pierre, *Anlambilim –La Sémantique-*, çev. Berke Vardar, Multilingual Yay. İstanbul 1999, s. 23-142; Rickman, Hans Peter, *Anlama ve İnsan Bilimleri*, çev. Mehmet Dağ, Etüt Yay. Samsun 2000, s. 38-72; Görgün, Tahsin, *Anlam ve Yorum –Dini Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması-*, Gelenek Yay. İstanbul 2003, s. 33-136.

¹³ Guiraud, *Anlambilim*, s. 23. Ayrıca bk. Görmez, *Metodoloji Sorunu*, s. 24-25.

¹⁴ Rickman, *Anlama*, s. 51.

¹⁵ Mengüşoğlu, Takiyyettin, *Felsefeye Giriş*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s. 65-66.

¹⁶ Dilthey, Wilhelm, *Hermenötik ve Tin Bilimleri*, çev. Doğan Özlem, Notos Kitap yayınevi, İstanbul 2011, s. 38.

¹⁷ Şebusteri, Muhammed Müctehid, “Kuran Metnini Anlama Yöntemi Olarak Hermenötik”, <http://www.islamiyorum.com/yazdir.php?mkid=336> (erişim: 01.05.2013).

understanding)dir. Zira bu, üstünkörü ve yoruma açık ön-kavrayıştır ve bizim kendi önyargılarımızdan kaynaklanan şeydir. Gramatik yorumlar, ön-anlamanın bileşenleri durumundadır.¹⁸

Yorum, “bir yazının veya bir sözün, anlaşılması güç yönlerini açıklayarak aydınlığa kavuşturma, tefsir; bir olayı belli bir görüşe göre açıklama, değerlendirme; gizli veya hayalî olan bir şeyden anlam çıkarma; bir ürünün, bir modelin, bir sanat eserinin farklı bir açıdan ele alınarak yeniden oluşturulmuş biçimi, versiyonu” anlamlarına gelmektedir.¹⁹

Yorum ancak, anlamanın tek başına yetmediği noktalarda söz konusu olmaktadır.²⁰ Haddi zatında yorum anlamın üzerine oturmaktadır. Dolayısıyla bir hadisi okuyan herkesin zihninde, metnin işaret ettiği, doğrudan kavranabilecek bilgiler oluşur. Ancak hadislerdeki lafızların işaret ettiği farklı anlamların kavranabilmesi için metinlerin yorumlanması gerekir. Buna göre hadislerin yalın anlamlarını pek çok kişi kavrayabilirken, metinlerdeki detaylı yönlerin ortaya çıkarılabilmesi bir takım düşünce yöntemleriyle mümkün olmaktadır. Ayrıca ilave olarak hadis ilimlerini bilmek de gerekmektedir.

Örnek:

Abdullah b. Ömer (r.a) dedi ki: Nebî (s.a) âhir ömründe bize yatsı namazını kıldırıldı. Selam verince ayağa kalkarak “*Şu geceni görüyorsunuz ya! Hiç şüphe yok ki bu gecedен itibaren yüz senenin başında, bugün yeryüzünde olanlardan kimse kalmayacaktır*” buyurdu. (Abdullah b. Ömer) Bunun üzerine insanlar, Rasûlullah’ın (s.a) sözündeki “yüz yıl” tabiri hakkında kendi aralarında konuştukları sözlere dayanarak *bu sözü yanlış anladılar*. Hâlbuki Peygamber (s.a) “*Bugün yeryüzünde olanlardan kimse (yüz yıl sonra) kalmayacak*” sözüyle, (yüz yıl sonra yaşadıkları) o asır insanların (sahâbe kuşağının) son bulacağını kastetmektedir.²¹

Mısırlı Ahmed Emin (ö. 1954), bu hadisi Buhârî’den “Yüz yıl sonra yeryüzünde doğmuş bir canlı kalmayacaktır” (لَا يَبْقَى عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ بَعْدَ مِائَةِ سَنَةِ نَفْسٌ) (منقوشة) şeklinde nakletmektedir.²² Ancak hadisin bu formda rivâyetine, bırakın Buhârî’yi, başka kaynaklarda dahi rastlanılamamıştır. Hadis kaynaklarda, yukarıdakine benzer veya farklı lafızlarla pek çok târiften rivâyet edilmiştir. Onun hangi kaynaktan aldığı belli olmayan bu metni, Buhârî’ye nisbet etmesi de anlaşılır değildir.

Bazı sahabiler, bu hadisten, yüz yıl sonra kıyâmetin kopacağı; bazı alimler, ümmetin ömrünün kısa olacağı; bununla Hızır (a.s) ömrünün kastedildi-

¹⁸ Hirsch, E.D., “Gadamer’in Yorum Teorisi”, çev. Ramazan Ertürk, *İslâmî Araştırmalar*, C. 16, S. 3, s. 412-415.

¹⁹ TDK, <http://tdkterim.gov.tr/bts> (erişim: 31.07.2013).

²⁰ Görgün, *Anlam ve Yorum*, s. 139.

²¹ Buhârî, *Mevâkîf*, 40 (601); Müslim, *Fezâilü’s-Sahâbe*, 217 (2537). Ayrıca bk. Buhârî, *İlim*, 41 (116); *Mevâkîf*, 19 (539), 39 (576); Ebû Dâvud, *Melâhîm*, 18 (4350); Tirmizî, *Fiten*, 64 (2251).

²² Bk. Ahmed Emin, *Fecru’l-İslâm*, Dâru’l-Kitâbî’l-Arabî, Beyrut, s. 218.

ği vs. yorumlar çıkarmışlardır.²³ Görüldüğü üzere, kimi sahabilerin metni, “Yüz sene sonra yeryüzünde canlı kalmayacak” şeklinde yanlış anladıkları anlaşılmaktadır. Ahmed Emin de mesnetsiz naklettiği metni, araştırmaksızın öyle anlamış ve hadisi tarihi gerçeklerle realiteye aykırı bulup tenkit etmiştir.²⁴ Hadisin ilk akla gelebilecek anlamının söz konusu anlam olduğu söylenebilir. Ancak gerek hadisin faklı metinlerinden ve dizinlerinden, gerekse serhlerden yapılan inceleme sonucunda, Hz. Peygamberin bu sözünüyle *yüz yıl sonra sahabe neslinin son bulmasını* kastettiği²⁵ anlaşılmaktadır. Bu anlam da hadisin yorumu olarak görülebilir.

Nasr Ebû Zeyd’in dinin temel kaynaklarının (metinlerin) özellikle Kur’an’ın (yeniden) yorumlanması ve anlaşılması için gösterdiği çaba ve arayışlarını İslam dünyasının son yüzyılda içinde bulunduğu durumdan bir çıkış arayışı olarak görmek lazımdır. Ancak o da çözüm olarak batının geliştirdiği “edebî inceleme” yöntemlerini Kur’an ve Sünnet için önermektedir. Onun iki yüzyıldır İslam dünyasının içine düştüğü durumun sebebini İslam’a diğer bir ifadeyle Kur’an ilimlerinin yanı sıra Hadis ilimlerine özellikle de nassların (metin) yorumuna bağladığı anlaşılmaktadır.²⁶ Ayrıca o, Tefsir ve Hadis usulünün yetersizliğini tedvin edildiği dönemde ve dış etmende aramaktadır.²⁷

Allah’ın kitabının tefsiri, tarihte olduğu gibi günümüzde de tefsircileri diğer bir ifadeyle yorumcuları yormuştur. Hz. Peygamber’in hadislerinde de Kur’an gibi olmasa da benzer durum söz konusudur. *Hiçbir yorumcu (müfessir ve şârih) kendisinin yorumunun nihai olduğunu iddia edememiştir.* Gelinen noktada temel sorunlarımızdan biri, Kur’an ve Sünnetin anlaşılmasını ve yorumun güncellenmesi meselesidir. Bugün bize ait bu sorunun tarihte de aynı şekilde olduğunu var saymak isabetli bir görüş olmamalıdır.

Süphesiz ki Kur’an insan için indirilmiştir. Ancak Allah’ın sözlerinin yorumunu, çözümlemesini basite indirmek sıradan bir metin gibi görmek kabul edilebilir değildir. Allah Rasulü de insanlara elçi olarak gönderilmiştir. Vahiy gözetiminde olan Hz. Peygamber’in sözlerinin yorumunu da sıradanlaştırmak diğer bir ifadeyle sıradan bir insan sözü gibi görmek ne derece doğrudur?

Hermenötiğe göre anlama ve yorumlama, okurun veya yorumcunun kendi yaşadıklarına, birikimine, çevresine, şartlarına vs. bağlı olarak gerçekleşen bir eylemdir. Ayrıca Hermenötiğe göre yorum, bireylere göre değişen ve her biri doğru kabul edilen yaklaşımlardır. Oysa İslam, bireylerin nefislerini değil, nassları merkeze almaktadır. İslam’da nassların şekillendirdiği

²³ Geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut 1379, II, 75.

²⁴ Bk. Ahmed Emin, *Fecru’l-İslâm*, s. 218.

²⁵ Geniş bilgi için bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, II, 75. Ayrıca bk. İbn Kuteybe, *Te’vilü Muhtelifi’l-Hadis*, Beyrut 1988 s. 79; Güler, Zekeriya, “Hadislerin anlaşılmasında Rivayet Dirayet Bütünlüğü”, *İLAM Araştırma Dergisi*, C. I, S. 2 İstanbul 1996, s. 123-124.

²⁶ Özsoy, Ömer, “Nasr Hâmid Ebû Zeyd’in Nass-Olgu İlişkisi Bağlamında Ulûmu’l-Kur’ân’ı Eleştirisi”, *İslâmî Araştırmalar*, C.7, S. 3-4, s. 238 vd.

²⁷ Özsoy, *agm.* s. 239.

birey, toplum ve ortam önemlidir. İslam'ın değişmez ilkeleri yanı sıra yorum-
ma açık hükümleri vardır. Hermenötiğin ise değişmezleri, sabiteleri yoktur.

Hermenötik (yorum bilgisi), İslam alimlerinin ilk asırdan itibaren kul-
landıkları ve dini olsun veya olmasın metin(söz)leri anlamada başvurdukları;
şerh, tefsir, tevil, mânâ/anlam ve yorum terimlerini kapsayan şemsi-
ye/çatı kavram olarak görülebilir. Ancak burada hermenötiği yorum paran-
tezinde ele alınmaktadır.

Hermenötik/Hermeneutik (Yorumbilim) terimi, Yunan mitolojisinde
“Tanrı'nın buyruklarını insanların anlayabileceği bir dile çeviren haberci”
anlamına gelen *Hermes* kelimesinden türetilmiş bir terimdir. Tanrıların
habercisi elçisi Hermes, tanrıların mesajlarını ölümlülere iletir. Ancak bu
aktarım, motamot olmayıp buyrukların açıklanması ve fanilerin anlayacağı
dile çevrilmesi şeklindedir. Hermenötik, başka dünyaya veya kültüre ait bir
metni/düşünceyi diğer ifadeyle, bir anlam bağlamını, o an içinde yaşanan
dünyaya anlaşılır biçimde aktarma/çevirme sanatıdır. Yunanca'da *hermêne-
uein* fiilinden gelen *hermêneueia*, “bilgece açıklama” anlamında kullanılmıştır.
Aristoteles (MÖ. 322), “söylemek, dile getirmek, ifade etmek, telaffuz etmek”
anlamına gelen *hermêneueia*'yı “bir şey hakkında doğru veya yanlış olan
ifadeleri” doğuran zihinsel eylem olarak tarif eder.” Hermenötiğin bu anlamı
artık günümüzde yaşamamaktadır. Bugün hermenötikten söz edilen her
durumda, bu terim, Yeniçağın bilim geleneğiyle bağlantılı olarak kullanıl-
maktadır. Yani modern bilim ve yöntem ile bağlantılı olarak anlaşılmalıdır.
Yeniçağda hermenötik üzerine yazılan ilk eser, 1654 senesinde Johann
Conrad Dannhauser (ö. 1666) tarafından “*Kutsal Metinlerin Açıklanmasının
Yöntemi Olarak Kutsal Hermeneutik*” adıyla kaleme alınmış ve o tarihten
sonra kavram dallanıp budaklanmıştır.²⁸

Dini araştırmaların çağdaş kullanımına göre hermenötik, dini metinlerin
yorumunun incelenmesi anlamına gelir. O, modern felsefede, tüm metin ve
söz dizimlerinin anlamının yorumunun teori ve yöntemlerinin incelemesi
anlamında kullanılır. Terim anlamda hermenötik, genellikle kutsal kitap
yorumunun bilimi ve sanatı olarak tanımlanır. Bilim olarak kabul edilen
hermenötiğin düzenli sisteme göre tasnif edilmiş kuralları vardır. O, bir
(iletişim) sanatı sayılır. Esnek olan iletişim kurallarının mekanik ve katı
uygulanması bazen iletişimin gerçek anlamını saptırır. İyi bir yorumcu
olmak için kişi hem hermenötik kurallarını hem de bu kuralların uygulama
sanatını öğrenmek zorundadır.²⁹

Hermenötiğin felsefi yöntem olarak ele alınması, XIX. yüzyılın sonlarına
doğru Schleiermacher (ö. 1834) ile birlikte gerçekleşmiştir. Ona kadar
teolojik, filolojik ve hukuksal olarak işlev gören hermenötik, onunla birlikte
evrensel bir anlama ve açıklama öğretisine yönelmiş ve tüm dogmatik ve

²⁸ Geniş bilgi için bk. Gadamer, H.G., “Hermeneutik”, *Hermeneutik Üzerine Yazılar*, der. ve çev.
Doğan Özlem, İnkılâp Kiyabevi, İstanbul 2003, s. 13-14; Bilen s. 25-27, 56; İnalçık, Halil, “Hermenötik,
Oryantalizm, Türkoloji”, *Doğu Batı Dergisi*, C. 20/1 (2002), s. 13 vd.

²⁹ Bk. <http://hermeneutics.askdefine.com> (erişim: 30.07.2013).

vesileci yönlerinden arındırılmaya çalışılmıştır. Böylece metnin esas alınan normatif anlamı arka plana çekilmiştir. Hermenötik, kutsal ve klasik metinlerle Roma hukukunu, yeni bakış açısıyla anlamaya yönelerek tarihselciliğin önünü de açmıştır.³⁰

Hermenötiği felsefi alana taşıyan Schleiermacher, hermenötik tarihinde ilk defa, anlama fenomeninin bizatihi kendisine yönelen düşünürdür. Ona göre hermenötik, anlamada, evrensel yorumlama teknikleri oluşturmayı dener. Hermenötiğin amacı, bir metnin özgün anlamını ortaya çıkarmak ve “yazarın kendisini anladığından daha iyi anlamaktır.”³¹ Onunla birlikte hermenötik, anlamının bilimi haline gelmiştir. Anlama üzerine oturan hermenötik, dinleyen veya okuyanın kendisini konuşan veya yazan yerine koyabilmektir. Bu yüzden o, psikolojik (teknik) yorumu, gramatik yorumun yanına yerleştirir.³²

Hermenötik ile İlgili Bazı Tespitler

Hermenötiğin elle tutulur bir metodu/yöntemi değil, yöntemleri vardır. Metodu oluşmadığı için metodolojisinden de söz edilemez. Bu sebeple o, bir kuram olarak görülebilir. Bunun yanı sıra ufuk açıcı bir rol oynayabilir. Metod olabilir mi? Olabilir. Ama bunu zaman gösterecektir. Hermenötik, ya bir şemsiye/çatı kavram kabul edilmeli ya da bir kuram veya kişi benimse-nip oradan yola devam edilmelidir. Birincisinde bir tanım değil tanımlar manzumesi karşımıza çıkacaktır ve bu durumda bir şey söylemek tanım yapmak imkânsızlaşmaktadır. Zira hermenötikte “kişi sayısınca yorum vardır” demekle, anlamı elde etme konusunda kaotik durum ortaya çıkmaktadır. Bu konuyla ilgilenen herkesin ayrı tanımı birinin diğerini yanlışlaması söz konusudur.³³

Hermenötik bir anlama, yorumlama arayışı ve çabasıdır. Bitmiş, tamamlanmış bir süreç değildir, hala da etmektedir. Onun için sınır çizilemez. Çünkü o, “bizzat sınırları yıkmak için vardır”, denilebilir.

Hermenötik metni anlamada okura, her türlü tasarruf hakkı ve metni istediği gibi yorumlama yetkisi vermektedir. İşte bu ve benzeri yönleriyle ele alındığında *hermenötiğin kendisi hermenötiğin konusu* olmaktadır.

Hermenötik metni bir *olgu* olarak kabul edip araştırmamızı önermektedir. Bu yaklaşım dili Arapça olan Kuran ve Hadisi de sıradan bir metin gibi ele almamızı önermektedir. Bu da dini metinlerin yorumunu buharlaştır-maktadır.

Anlayanın yani öznenin, *anlaşılan metnin nesnelliğini kabul etmemesi*, metni buharlaştırmakta ve değersizleştirmektedir. Herkes her dönemde metne yeni anlamlar yükleyerek güncelleyebilir. Ancak metin *özel* olması

³⁰ Gadamer, “Hermeneutik”, s. 16-17; Bilen, *age*. S. 48-49.

³¹ Gadamer, H. G., *Hakikat ve Yöntem*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2008, I, 256-268.

³² Gadamer, *Hakikat ve Yöntem*, I, 258-260.

³³ Ormitson, Gayle L.-Schrift, Alan D., “Hermeneutiğe Giriş”, *Hermeneutik ve Hümaniter Disiplinler*, der. ve çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul 2002, s. 36; Hirsch, “Gadamer’in Yorum Teorisi”, C. 16, S. 3, s. 415.

halinde göreceli hale gelecektir. Bu durumda da metnin bağlayıcılığı kalmayacaktır. Bununla birlikte, metnin doğruluğu veya yanlışlığından çok, en azından *tarihi veri olması bakımından nesnellığı* söz konusu olmalıdır.

Hermenötiğin *dini metin* ile *diğer metinleri* ayırım yapmadan eşit gördüğü anlaşılmaktadır. Bu bizce kabul edilebilir değildir. Meseleyi Hadis İlmi bağlamında ele aldığımızda ise, *Zayıf Hadisin* bile tarihi bir gerçekliği vardır. Olduğu gibi kabul edilip sıhhat tartışması, doğruluğu veya yanlışlığı meselesi ayrı bir şeydir. Hermenötik bu noktalarda okura, her türlü cesaret ve tasarruf hakkı vererek dini veya gayri dini olsun metni anlamsızlığa sürüklemektedir.

Anlayan öznenin, içinde bulunduğu dînî ve sosyal çevrenin metni anlamaya doğrudan etkisinin yeniden altını çizmesi dikkate değerdir.

Hermenötiğin bize olabilecek katkılardan biri de aynı metinden hareketle, farklı fikirlerin ortaya çıkarılması olarak görülebilir. Zira Hermenötik, metinden hareketle yorum yapmayı öncelemektedir. Bizim geleneğimizde ise metinden ziyade, bireyin birikiminden diğer bir ifadeyle âlimin metondan farklı yorumlara ulaşmaktadır. Dolayısıyla biz bir metne genelde, şârihin, müfessirin, fakîhin veya anlayanın o metne verdiği anlam çerçevesinde bakmaktayız. Alimlerin çizdikleri sınırları aşmakta zorlanmaktayız. Hermenötik ise dikkatli olmak kaydıyla, belirli bakış açılarının dışında da metne bakabilme yöntemini göstermektedir.

Hermenötiğin temel kurgusu *metnin sağlamlığı/otantikliği şüphesi* üzerine kurgulanmıştır. Temel çıkış noktası, sağlam olarak nakledilemeyen İncil'in *çelişik ifadelerini* anlamak, yorumlamak olup daha sonra edebi olsun olmasın tüm metinlere uygulanmıştır.

İçerisinde kızı ile zina eden bir Peygamber kıssası geçen bir kutsal kitabın elbette ki çelişkileri olacaktır ve inananları bu çelişkileri ortadan kaldırmak için illaki birtakım yöntemler arayacaktır. Zira inandığı kitapta sorunlar var. Bu kitabın özne mi nesne mi, öznel mi nesnel mi olduğu, iç gerçekliği, metnin sıhhati, doğruluğu yanlışlığı vb. sorulara cevap bulunmalıdır. Yoksa inandığınız kitaba itimadınız kalmaz. Ancak inanıyorsanız da bu sorunları halletmeniz lazım. İşte bu sorunlara karşı, çelişkileri çözmek ve metni anlamak için Hermenötik kuramlar ortaya atılmıştır.

Hermenötik ön kabul olarak metni *sorunlu* olarak görmektedir. Oysa Kuran-ı Kerim ve Sünnet'in nakil serüveni ve İncil aynı süreçleri yaşamamışlardır. Binaenaleyh Kuran-ı Kerim'i istediğimiz gibi yorumlayabilecek miyiz? Bu yorumların doğruluğu nasıl tespit edilecek? Yanlış yorum hangisidir? Doğrunun yanlışın kriteri ne olabilir? Doğru ile yanlış diye bir şey kalır mı? Batını yorum ile Hermenötik arasındaki fark var mıdır? Bu tür sorulara cevap vermek oldukça zor görünmektedir.

Hermenötik, sözlü ve yazılı diskurların anlaşılmasının ve yorumlanmasının öğretisidir. *Anlama ve yorumlama doktrini* olarak *hermenötik*, başlangıçta anlaşılmağın veya yorum keyfilığının karşısında, metinlerin anlaşılmasını ve yorumlanmasını güvence altına alma ihtiyacından doğmuştur. Kutsal metinlerin, örneğin İncil'in ya da bunlardan da önce hukuki metinle-

rin anlamının, yorumcu tarafından keyfi olarak geliştirilmeyip uygun bir kavrayışa erştirilmesi büyük önem taşımaktadır.³⁴ Ancak Hristiyanlık tarihine bakıldığında durum tersi yönde gelişmiştir.

Platon'un ve Aristoteles'in metinlerine ilişkin yorumların tarihine bir göz atmak, onların çeşitliliğinin miktarı ya da bu metinler hakkındaki yorumların birbirleriyle çelişen karakteri konusunda bizi ikna etmeye yetecektir. O halde, doğru yorumun hangisi olduğunu bilme sorunu, metinlerin anlaşılması ve yorumlanmasını, yorumcuların keyfine bırakmaya ve onu nasıl isterlerse, öyle yorumlamalarına izin vermeye hazır olacağımız durumların dışında, ön plana çıkar. Hukuksal metinlerin durumunda, böyle bir tavır açıkça kabul edilemez, çünkü aksi halde yorumu ve hukuksal uygulamaları bozmaya götürecektir. Fakat eski çağlara ait felsefi metinlerin incelenmesi de eğer her metinden canımızın istediği manayı çıkarmamız ve onu hoşumuza gittiği gibi yorumlamamız mümkün olsaydı, anlamını kaybedecekti. Metinlerin, bir yazarı, bir şey hedefleyen ve bir şey söylemek isteyen bir yaratıcısı vardır. Yazar bunu bize kendi zamanının diliyle ve belirli bir edebi formda söyler.³⁵

Günlük hayatımızda konuşurken söylenenlerin bazılarını doğrudan anlarız, ancak bazılarını ise anlamadığımız ya bir kelime veya cümle ya da bizim bilmediğimiz veya ilgilenmediğimiz bir alan olması sebebiyle anlayamadığımız durumlar da olabilir. Aynı durum metinler için de söz konusudur. Oysa bizler bizden 100'lerce yıl önce yazılmış bir metni okuduğumuzda dönem, çevre vs. farkı sebebiyle anlayamayacağımız veya yanlış anlayabileceğimiz şeylerin olması mümkündür. Bu durumda metni yanlış yorumlamış olmuyor muyuz?

Hadis Şerhinde Kullanılan Yöntemlerle Modern Hermenötik Kuramların Önerileri Arasındaki Bazı Benzerlikler ve Farklılıklar

Hadisleri yorumlarken farklı rivayetlerin birlikte mütalaa edilmesi önem arz etmektedir. Çünkü rivayetlerdeki ilave ve eksiklikler veya lafız farklılıkları vs. metni yorumlamada büyük açılımlar sağlamaktadır. Bu da hermenötikteki *bütün-parça ilişkisini*³⁶ hatırlatmaktadır.

Modern hermenötik kuramlardan bazılarının metni anlama ve yorumlamada önerdikleri prensiplere, *alimlerin hadisleri şerh ederken başvurdukları görülmektedir*. Örnek vermek gerekirse: Garîbu'l-Hadis, (cümlelerin sözlük anlamı, metnin sözlük anlamlarının tarihsel zemini). Sebebü Vurûdi'l-Hadis, (metnin tarihi zeminleri, hangi şartlarda söylendiği, neden, nasıl, niçin?). Muhtelifü'l-Hadis, (metinde tutarsızlık-çelişki/metinde tutarlılık). İlelül'l-Hadis, (metinle ve içeriğiyle ilgili problemler), hadis-in hadisle izahı, farklı rivayetlerin bir araya getirilmesi, tarihi veriler, nebevi üslup (semantik, metnin dizini, cümledeki anlamın nasıl meydana geldiği, nasıl şekillendiği).

³⁴ Ineichen, Hans, "Hermeneutik ve Dil Felsefesi: Eleştirel Bir Hermeneutik'e Doğru", s. 3.

³⁵ Ineichen, *agm*. s. 4.

³⁶ Gadamer, H.G., "Hermeneutik", s. 16.

Hermenötik kurama göre, metinler çeşitli şekillerde yorumlanabilir. Bunlardan biri de “metni kendinden hareketle yorumlama”dır. Lüteryan Matthias Flacius Illyricus (ö. 1575) de “*Kutsal metinleri kendinden hareketle yorumlama*”³⁷ sözüyle buna dikkat çekmektedir. Ondan yıllar önce bazı muhaddisler, “hadisin hadisle şerhi”ni şu sözlerle dile getirmişlerdir: Yahya b. Maîn (ö. 233/847), “*Şayet biz bir hadisi otuz vecihten yazmazsak, onun ne ifade ettiğini anlayamazdık.*”³⁸ Ali İbnü'l-Medînî (ö. 234/848), “*Bir konudaki bütün tarîkler bir araya getirilmeden bir rivâyetin hatası anlaşılmaz.*”³⁹ Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), “*Bir hadisin bütün tarîklerini bir araya getirmedığınız sürece onu anlayamazsınız, zira hadisin farklı tarîkleri birbirini tefsir eder ve açıklar.*”⁴⁰

İslam'daki Kur'an-ı Kerim ile hadisin metinleşme ve nakil süreciyle Yahudilikteki Tevrat ile Hıristiyanlıktaki İncil'in, metinleşme ve nakil süreci birbirlerinden farklılık arz etmektedir. Spinoza (ö. 1677) bunu “*Gerçek şu ki Mukaddes Kitaplar'ın tek bir müellifi yoktur (...) bilakis o, çeşitli asırlarda yaşamış olan farklı karakter sahibi, oldukça kalabalık sayıdaki bir topluluğun eseridir...*”⁴¹ sözüyle dile getirmektedir.

Tevrat ve İncil yüzyıllardır sözlü olarak nakledilmiştir. Bilahare yazıya geçirilirken gerek din adamlarının gerekse râvîlerinin metinler üzerindeki bazı tasarruflarıyla asıl metinler kısmen tahrif ve tebdile uğramış ve ortaya farklı dini metinler (Tevrat, İncil) çıkmıştır. Bu sebeple Batılı din adamları İnciller arasındaki bu ihtilafları çözecek *yorum yöntemleri* arayışına girmiştir. Böylece yazı, sözün önüne geçerek bitmeyen bir tartışma da başlamıştır. Batının değişik nüshalardan sağlam bir İncil ortaya çıkarma çabaları, hermenötiği (yorumbilim) doğurmuştur. Buna mukabil İslam'ın dini metinleri (Kur'an ve hadis) ise, ilk günden itibaren hem ezberlenmiş hem de yazılmıştır. Böylece İslam dünyasında dini metinlerin asılları, hem sözlü hem de yazılı nakil ile koruma altına alınmıştır. *Bu noktada akla gelen hadiste mana ile rivayet meselesi, bu bağlamda yeniden gözden geçirilmelidir.*

Birinde iyi korunmuş ve sağlam nakledilmiş metinler varken, diğerinde korunamayıp daha sonra nakledilmiş metinler vardır. Bu sebeple Müslümanlar sağlam ve kuşkusuz metni yorumlamaya çalışırken, Yahudi ve Hristiyanlar, sağlam olmayan bir metnin öncelikli olarak sağlamlığını ortaya koymaya çalışıp sonra yorumlamaya çalışmaktadır. *Bu durum, iki taraf arasında önemli metodolojik farklılıktır.*

Hermenötiğin ortaya çıkış sebebi, süreçleri ve şartları ile İslam'daki şerh ve tefsir geleneği birbirinden farklılık arz etmektedir. Hadis/sünnetin bizatihi kendisi *anlama ve yorum faaliyetidir.* Hadis/Sünnet Kur'an-ı Kerim'in

³⁷ Gadamer, H.G., “Hermeneutik”, s. 16-17.

³⁸ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li Ahlâki'r-Râvî ve Âdâbi's-Sâmi'*, thk. Mahmud et-Tahhân, Riyad 1403, II, 212.

³⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *age.* II, 212.

⁴⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *age.* II, 212.

⁴¹ Kılıç, Sadık “Nesnellik Öznellik Arasında Yorum”, *İslâmî Araştırmalar*, C. 9, S. 2, s. 104.

yorumudur. O, nasları doğru yorumlamayı da böylece ümmetine göstermiştir. Bu sebeple mutlak anlamda *İslami hermenötikten söz edilemeyeceği anlaşılmaktadır*.

Sonuç

Dini metinler asıl (nesnel), yapılan yorum ise daima sübjektif olmaya mahkumdur. Bu sebeple yorum, hiçbir zaman aslın yerine konulmamalıdır. Metin-yorum ilişkisinde, metin nesnel, şerh ve tefsir (yorum) ise öznelidir.

Kur'an-ı Kerim ile hadislerin metinleşme serüveni ile Tevrat ve İncil'in metinleşme süreci birbirlerinden farklıdır. İslam kültüründe bu süreç ilk günden beri bir takım kurallara bağlanarak kayıt altına alınmıştır. Buna mukabil, aynı şeyi Tevrat ve İncil için söylemek mümkün değildir.

Günümüzde kişi veya öğrenci bilgiye, anında ve çok kolay erişme imkânına sahiptir. Oysa geçmişte bilgiye erişmek için bir sürü zahmete katlanmak gerekiyordu. Ayrıca herkes de ulaşamıyordu. Bugün bilginin nerde ve nasıl kullanılacağı yani yorumu gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır.

Bizde durağanlık, tamamlanmışlık özgüveni vardır. Oysa Kuran'ı Kerim ve sünneti yorumlamaya, anlamaya veya yorumu güncellemeye devam etmeliyiz. Bu konuda hermenötik bizlere ışık tutabilir.

Hermenötik, şerh ve tefsir geleneğine alternatif bir yöntem öneremez. Ancak ufuk açabilir. Şerh ve tefsir birikimine *İslam hermenötüğü* denilemez.

Oryantalistik fikirler gibi hermenötik de maalesef İslam dünyasına özellikle dini metinler alanında ciddi tartışılmadan, teknolojik bir ürün gibi sokulmuştur.

Hermenötik, İslam dünyasına metin tahlilinin nasıl yapılacağı konusunda ışık tutabilir. Zira bizde metin analiz yöntemleri üzerinde pek durulmamıştır. Bu konuda yeterli usul geliştirilememiştir. Lakin *hermenötikten İslam Kur'an ve Sünnet hermenötüğüne yol çıkamaz*.